

DOS DOCUMENTS RELACIONATS AMB L'ESGLÉSIA DE MELIANA

ALBERT FERRER ORTS

RESUMEN

El autor presenta dos interesantes documentos (de los siglos XV y XVII) relativos a la pintura de un retablo y al mal estado de conservación, respectivamente, del templo de los Santos Juanes de Meliana. Con ello viene a enriquecer sus aportaciones al conocimiento de la iglesia en esta publicación (1994) y en la monografía que le dedicó en 1998.

ABSTRACT

The author presents two interesting documents (XVth and XVIIth centuries) about an altarpiece's picture and the bad conservation of the Saints Joans's church of Meliana, respectively. With these documentation enlarges the knowledges of the parish church in this magazine (1994) and in the monograph he dedicated it 1998.

Recentment i de forma involuntària mentre m'informava dels detalls relatius a la contractació i execució, des de 1472, de les pintures de l'absis de la Seu per part dels italians Francesco Pagano i Paolo da San Leocadio¹, vaig ensopegar-me amb una de les moltes i sucoses referències que sobre pintors medievals aportà l'insigne mossèn Josep Sanchis Sivera². Aquesta en particular es referia al contracte que Pere Vallfogona³, pintor de València, signà amb els veïns de Meliana Miquel Montanyana, Pere Conques⁴, Martí Montanyana i Andreu Roig el 20 de febrer de 1469⁵.

La importància del document en qüestió rau en què aporta nova llum al passat medieval del temple, especialment al seu abillament. Sobretot, tenint

ací referisc es troben en Sanchis Sivera, J. *Pintores medievales en Valencia*, Barcelona, 1914, pp. 108-109.

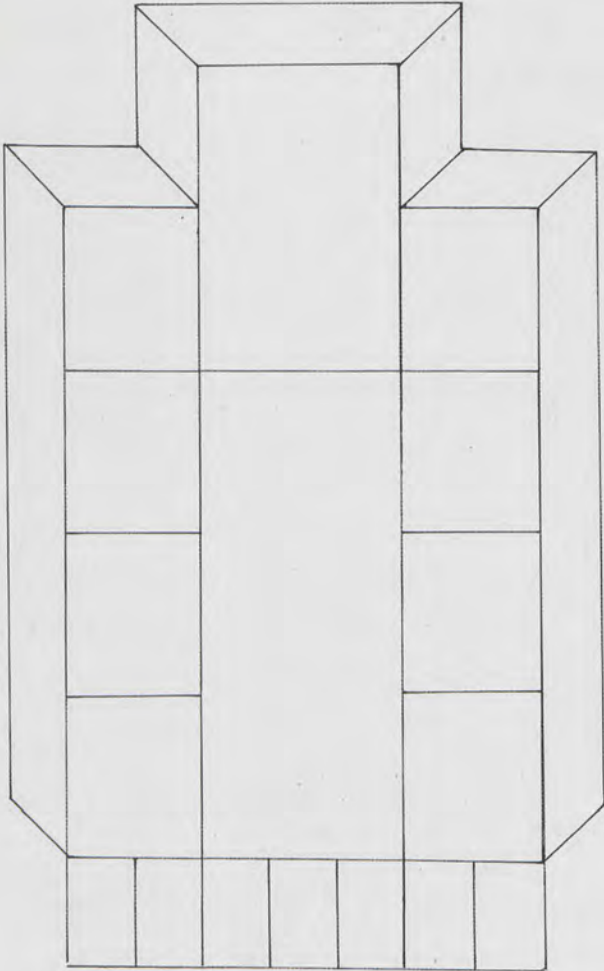
- ³ A banda de les aportacions del canonge de la Seu ací esmentades, ens informa també de la seua petjada Cerveró Gomis, L. "Pintores valentinos. Su cronología y documentación", *Archivo de Arte Valenciano*, 1966, p. 28, que el documenta a València, el 26 de juliol de 1452 [informació que dec al dr. Ximo Company]. Igualment, ressenyem un Pere Joan Vallfogona (desconeixem si tingué algun grau de parentesc amb el nostre artífex), escultor, en AA.DD. *Història de l'art valencià*, tom II, Consorci d'Editors Valencians (Biblioteca Valenciana), València, 1988, pp. 122 i 124: "...cal citar-ne la patrona de València Nostra Senyora dels Desemparats, de cap al 1425 amb tota probabilitat, encara que molt restaurada, estilísticament relacionada amb els tallers de Pere Joan de Vallfogona o Pere Oller, igual que el desaparegut Sant Miquel de Llíria, de cap al 1410. Imatges del gòtic internacional, de refinada elegància i sobrietat alhora,..."

- ⁴ "*Operarius operis et fabricae ecclesie beati Johannis dicti loci*". Per a la nostra sorpresa, aquest document contractual ens revela amb nitidesa la figura d'aquest mestre d'obra encarregat (sembla que en aquell moment) de certes obres en l'església de Meliana, deconexim l'envergadura de les mateixes a hores d'ara. Igualment, potser calga relacionar aquest Pere Conques amb un tal Joan Conques, veí del poble, que el divendres 12 de juny de 1467 fou assassinat al portal de la Trinitat de la ciutat per diverses persones (Miralles, M. *Dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*, introducció, notes i transcripció a cura de Josep Sanchis Sivera, Acció Bibliogràfica Valenciana, València, 1932, p. 287).

- ⁵ Arxiu de Protocols del Patriarca de València, protocols de Bartomeu Matoses, núm. 23.266.

¹ En origen, aquest petit treball intítulat "A propòsit de l'absis de la Seu sis segles després" fou remés a *Levante-EMV* l'agost de 2004; com que no teníem notícia de la seua edició el tornarem a remetre a *Saó*, encara que a data d'avui, gener de 2005 (en què finalitzem aquest article), tampoc sembla que s'haja publicat.

² Les seues contribucions al coneixement i difusió de la cultura valenciana, particularment de la història de l'art, són de tal magnitud que a ningú no se li escapa ressaltar la seua talla intel·lectual. Pel que a un servidor l'interessa, les dades que

1.- Hipotètica reconstrucció del retaule de Pere Vallfogona per a l'església de Meliana, 1469-1470 (dibuix d'Estefania Ferrer del Río).

2.- Contrafort motlurat del primitiu temple (arxiu de l'autor).

en compte que únicament teniem notícia de la contractació del retaule major per part de Gonçal Peris el 1414 i d'un retaule d'ànimes que sembla existí, així com d'una pica baptismal gallonada que encara es conserva al cementeri municipal (bé és cert que com a improvisat pedestal de la creu que hi ha en la part vella)⁶.

De la seua lectura es dedueix el següent tenor. Com que s'especifica la necessitat de fabricar un nou retaule per a una capella de l'església de Sant Joan (Baptista, és clar)⁷ de Meliana, de dotze pams d'ample per catorce de llarg⁸, amb les històries dels Sants de la Pedra i Sant Macari en la taula principal; damunt de la qual s'acorda realitzar dues taules amb

les històries de Sant Abdó i San Senén i com a remat la Crucifixió amb la Mare de Déu i Sant Joan Evangelista. També es concorda pintar tres noves escenes

⁶ Ferrer Orts, A. *El Templo de los Santos Juanes de Meliana. Su arquitectura y documentación*, Meliana, 1998 (reed. 1999), pp. 14, 22, 37 i 38. No esmentem l'excel·lent creu de terme del s. XV que es custòdia al seu sí per ser en origen un monument civil i trobar-se dipositada al temple des del 1981 per part de l'Ajuntament de Meliana.

⁷ La primitiva advocació de l'església de Meliana fou aquesta; tanmateix el transcórrer del temps inclinà els feligresos a ampliar-la i acollir en igualtat de condicions la corresponent a Sant Joan Evangelista. Un exemple primerenc d'aquest acostament ens l'indica la capitulació del retaule de la capella major per part de Gonçal Peris: "... faciendi seu pictandi, quoddam retabulum iam fabricatum de ligno cum istoris et vitis Sanctorum Iohannis Baptiste et Evangeliste, ..." (Ferrer Orts, A. *op. cit.*, p. 37).

⁸ Aproximadament entre 2,52 m. x 2,94 m., tenint en compte que l'equivalència d'un pam al regne de València oscil·lava entre 21 i 21,65 cms. per aquelles dates [dada gentilisa del dr. Company].

3.- Possible entrada al primitiu campanar medieval
(arxiu de l'autor).

a cada lateral amb altres històries dels esmentats sants orientals, així com un banc corregut en la part inferior amb set pintures (sis relatives als miracles dels mateixos i, enmig, la Pietat). Finalment, es fa al·lusió a les polseres (les mesures de les quals seran de dos pams) que protegiran el retaule de la brutícia, deixant la responsabilitat de l'elecció de les imatges allí representades al criteri del pintor.

S'insisteix en què el predomini del daurat serà manifest, tant en l'estructura com en els fons de les escenes i, particularment, en la data en què s'entregarà l'encàrrec –un any i mig després en l'esmentat temple– i el cost total (seixanta lliures: vint de les quals se li faran efectives en el moment de les capitulacions, les vint següents es satisfaran a l'hora de daurar el retaule i les restants es liquidaran quan estiga definitivament assentat en la capella).

4.- Vista exterior del temple barroc des de ponent.

Lamentablement res més no sabem d'aquesta obra, la qual sospitem pogué ser subhastada en 1698⁹, amb motiu de la renovació íntegra de l'edifici per aquelles dates; encara que sembla obvi pensar que degué estar dedicada als Sants de la Pedra, de considerable devoció en els medis rurals¹⁰. Més estranya resulta, en canvi, l'aparició de Sant Macari, ja que a hores d'ara no he pogut trobar un clar nexxe de connexió d'aleshores ençà.

En un altre sentit, potser siga el moment oportú per a donar a conèixer un altre document, parcialment conegut¹¹, de forma més extensa encara que no en la seua totalitat (ja que és bastant farragós i reiteratiu).

Aquest, datat el 19 de febrer de 1680¹², proporciona valuosa informació sobre la problemàtica que arrossegava la primitiva construcció medieval a causa de les filtracions d'aigua d'anys anteriors i del remei que la junta de fàbrica de l'església acorda.

Així, doncs, després de reunits un bon grapat de melianers en l'ajuntament, i de comprovar-se l'estat ruïnós en què es trobava el temple (especialment el campanar, la sagristia i el sagrari), tot i que reconegudes les limitacions econòmiques dels congregats

⁹ Ferrer Orts, A. *op. cit.*, pp. 39-40.

¹⁰ De fet, quan Domènec Cuevas executà el nou retaule major des de les acaballes del s. XVII, ambdós sants ocuparen sengles llocs en els laterals del mateix (vegeu Ferrer Orts, A. *Op. cit.*, p. 26).

¹¹ Ferrer Orts, A. *op. cit.*, p. 51.

¹² I no el dia 18, com creïem; es troba a l'Arxiu del Regne de València, protocols d'Agustí Marcilla, núm. 10.149, fols. 48 r.-54 v.

i del poble, s'acorda sol·licitar prestades nou-centes lliures a alguns particulars benestants per tal de poder sufragar les reformes adients.

Curiosament d'aquesta intervenció, anterior a la definitiva a càrrec de Francesc Padilla i Martí

Ródenes entre 1690-1698, res no se sabia i posa de relleu no solament la precarietat de la fàbrica gòtica, sinó també la seua escassa efectivitat i elevat cost si comparem aquesta xifra amb la què Padilla cobrà solament de mans, mil huit-centes lliures, uns anys més tard.

A P È N D I X D O C U M E N T A L

Document núm. 1

1469, febrer, 20, València

Capitulacions amb Pere Vallfogona per a la realització del retaule dels Sants de la Pedra i Sant Macari per a l'església de Meliana.

APPV, protocols de Bartomeu Matoses, núm. 23.266. (transcrit per Sanchis Sivera, J. Pintores medievales en Valencia, Barcelona, 1914, pp. 108-109).

“Miquael Montanyana, vicinus loci de Meliana, ut sindicus actor et procurator dicti loci de Meliana et universitatis illius, Petrus Conques, operarius operis et fabrice ecclesie beati Johannis dicti loci, Martinus Montanyana ut unus ex electis per (...) consilii dicti loci quam universitatis illius ex una et Petrus Vallfogona, pictor civis Valentie, ex altera partibus fuerunt concordata et firmata inter. eos capitula operis retabuli inferius designati ad opus ecclesie beati Joahnnis ecclesie predicti loci de Meliana in hunc qui sequitur modum.

Primerament que vos dit mestre Pere Vallfogona, pintor, fareu e sou tengut fer per a la dita església de Sent Johan del dit loch de Meliana un retaule, de dotze palms de ample e quatorze de larch, ab tota perfecció a despeses e messions vostres e aquell més en la capella de la església de Sent Johan del dit loch de Meliana. En lo qual retaule fareu e pintareu en tota perfecció, segons se pertany los benaventurats Sants Abdón e Senen, e Sent Macari; los quals fareu e pintareu en la taula de enmig del dit retaule principalment, e damunt la dita taula pintareu dos istòries dels dits beneyts sants Abdón e Senen; e en la punta del dit retaule pintareu lo Crucifix de Jh(es)u X(h)r(is)t(i), e la Verge Maria e Sent Johan. E en les taules dels costats de la dita taula de enmig del dit retaule fareu tres istòries a cascuna part de Sent Abdón e Senen. Et en lo banch del

dit retaule fareu set istòries, ço és, a saber, les sis dels miracles dels dits beneyts sants e, en la de enmig, la Pietat de Jh(es)u X(h)r(is)t(i). E fareu tots los camps del dit retaule, talles e tuba tot daurat.

Item més fareu les polseres del dit retaule de amplària de dos pams de talla, totes daurades, ab aquelles ymatges que voldreu e, entre dos ymatges, fareu ans de cloure aquelles, fareu vos dit mestre Pere Vallfogona hun senyal real. Lo qual retaule haiau a donar a nosaltres acabat ab tota perfecció, e més a vostres despeses, en la dita capella de açí a hun any e mig en la dita (e)sglésia de Sent Johan de Meliana. Item més és estat convengut, pactat e concordat entre nosaltres e vos, dit mestre Pere Vallfogona, que per les obres e despeses del dit retaule les quals vos en aquell haveu a fer e metre en la dita capella ab tota perfecció a vostra despesa, nosaltros siam e som tenguts donar e pagar a vos sexanta lliures, moneda reals de València, en aquesta forma: ço és, vint lliures de present. Et altres vint lliures quant lo dit retaule fara a daurar. Et les vint restants per acompliment de les dites sexanta liures quant lo dit retaule serà acabat ab tota perfecció, e més dins la dita església e capella de aquella hon lo dit retaule ha de estar a vostra despesa.

Et ego dictus Petrus Vallfogona, pictor civis Valentie, recipiens et acceptans a vobis predictis honorabilibus Miquaeli de Muntanyana, Petro Conques, Martino de Montanyana et Andrea Roig, vicinis dicti loci nominibus predictis promitto et fide bona convenio predicta omnia et singula deo adjuvante atendere vobis et complere cum omni effectu prout superius Inter. nos fuit dicta acta, facta et concordata. Fiat etc. obligo etc. volumus duo fieri instrumenta etc.- T(e)s(t)es huius rei sunt Jacobus Pérez, civis Valentie, et Franciscus Fort, studens civis dicte civitatis.”

Document núm. 2

1680, febrer, 19, Meliana

Junta de Fàbrica on es reconeixen les deficiències estructurals del temple de Sant Joan Baptista de Meliana i es proposen solucions.

ARV, protocols d'Agustí Marcilla, núm. 10.149, fols. 48 r.-54 v.

"Die XVIII Februarii anno a nat(ivitate) D(o)m(in)i MDCLXXX.

In Dei Nomine Amen. Noverint universi quod nos Mateus Ferrer, justitia p(re)se)nti(s) loci de Meliana, Paulus Beltran, Baptista Balansà, jurati, A() Saragosà, edilis sive mustasaf dicti loci in anno currenti, Joseph Orts, Matahi Pedrós, Ygnatius Nicolaus, Joseph Dasi, Francisci filius, Joannes Fort, Michael García, Petrus Alfonso, Hieronimus Alacot, dierum mayor, Josephus Ruis, Dominici filius, Dominicus Vidallach, Petrus Mauhras, Augustinus Sanchis, Josephus Ros, Hieronimus Montañana, Anthonius Saragosà, dierum minor, Felix Ruiz, Philipus Begut, Dionisius Ferrer, Andreas Almela, Josephus Almela, Petrus Agrahit, Vincentius Rodrigo, Petrus Rodrigo, Petrus Monfort, Josephus Mariner, Joannes Baptista Llopis, Cosmas Montañana, Gaspar Ruis, Petrus Fandos, Josephus Fandos, Joseph Ruis, dierum minor, Vincentis Ferrer, Baptista Ruis, dierum mayor, Dominicus Mora, Michael Beltran, Joseph Ferrer, Franciscus Pujol, Joseph Nicolau, Baptista Ruis, dierum minor, et Baptista Ferrer, omnes vicini et habit(ator)es dicti loci de Meliana, convocati per Nicolaum Higo, ministrum dicti loci ut constat relatione dictae convocationis per ipsum in pose nos infra(scrip)ti ad presens facta qui medio juramento ad Dominum Deum et eius sancta quatuor evangelia in manu et posse not(arii) infrascripti praestito in presentia testium infrascriptorum presentia et omnium supradictorum dixit et relationem sede mandato et ordinis nostri dictorum (?) justitii et juratorum alta et intiligibile voce per dictum oppidum de Meliana, et loca solita illius convocasse more solito omnes vicinos et habitatores dicti oppidi ad presentem diem, locum et horam ad generale consilium tenendum et celebrandum et congregati in aula juratorum dicti loci ubi pro similibus et aliis peragendis negociis soliti sumus congregati asserentes et afirmantes ac etiam jurantes ad Dominum Deum et eius sancta quatuor evangelia in manu et pose not(arii) infrascripti corporaliter tacta nos esse mayorem et saniozem partem vicinorum et

habitorum jam dicti loci totam universitate illius representantes esse q(ue) habiles et suficientes ad infra(scrip)ta et alia peragenda totumque dictum consilium representantes tam nominibus n(ost)ris propriis et cuiuslibet nostrum per se et in solidum quam nec totius universitatis p(re)se)nti oppidi de Meliana et singularium eiusdem p(re)se)ntium () et futurorum maiorum et minorum et tam masculini quam femeniini sexsus cuiusvis status et conditionis sint vel fuerint et eam representantes et eo omni meliori modo quo possumus et debemus omnes unanimes et concordés et nemine nostrum discrepante.

Attenent y considerant que a occació de les grans aigües que hi agué en los anys propassats patí gran ruina lo campanar, sacristia, y sagrari de la Yglesia de dit lloch de Meliana, que fonch precis acudir promptament al unich remey. Y per no trobarse ab cantitats ni efectes per a la obra, se hagué de valer dit lloch de alguns particulars per a que prenguessen a cambi noucentés lliures y, desta cantitat, poder pagar tot lo que se oferis en la obra. Com ab tot efecte Guillem Nicolau y altres de dit lloch prengueren a cambi de Jusep Fandos docentes cinquanta lliures, resta de aquelles trecentés lliures ab procura fermada per aquells a favor de Carlos Solsona, rebuda per Vicent Valls q. not. en dotse de agost mil siscentés setanta quatre. Item Felis Ruis y altres de dit lloch prengueren a cambi de Margarita Andreu, doncella, cent y cinquanta lliures ab procura fermada per aquells a favor de Vicent Escrivà, corredor, rebuda per Francisco Vila, not. en vint y quatre de maig mil siscentés setanta y set. Item Asensi Ferrando y altres de dit lloch prengueren a cambi de Juan Palomo, major de dies, cent lliures ab procura fermada per aquells a favor del dit Escrivà, rebuda per lo dit Vila en quatre de juny mil siscentés setanta y set. Item Jusep Pujol y altres de dit lloch prengueren a cambi de Laura Fuentes cent lliures ab procura fermada per aquells a favor de dit Escrivà, rebuda per dit Vila en vint y nou de nohembre mil siscentés setanta y set. Item Ygnacio Ruis y altres de dit lloch prengueren a cambi de Jusep Solsona trecentés lliures ab procura fermada per aquells a favor de dit Solsona, rebuda per Aleixandre Deixea, not. en cinch de mars mil siscentés setanta y nou. Tots los quals cambis se han de pagar puntualment per que tracten de () los donadors y no es just que, havent servit per a pagar dita obra, hajen de patir los particulars que no se han utilat de cantitat alguna. Attenent etiam que además de lo dessus dit a ocació dels albixaments dels soldats y servicis fets a Sa Magt. en estos anys propassats per causa de les guerres a la Francia. Tot lo qual a ocasionat alguns empenios considerables y també la precisa necessitat que te dit lloch de

avituallar de carns, per a lo qual necessita de unes trecents lliures. Y no hi a altre medi més proporsionat que per pagar la propietat de dits cambis com per a avituallar de carns lo dit lloch, que totes les quals quantitats commulades importen mil y docentes lliures, les quals se han de pendre

a censal al for comú de a sou per lliura,, per no tenir dit lloch efectes ni quantitats per a pagar dits cambis, y fer la prevenció de avituallar de carn () molt útil el carregarse dit censal porque la pensió serà molt menys que lo interés dels cambis ..."